सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणले सिकाइमा पारेको प्रभाव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शिक्षा योजना तथा

व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको

आवश्यकता पूरा गर्नका लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

दिपेन्द्र राज रेग्मी

क्याम्पस क्रमाङ्क : ३०र२०७०

परीक्षा रोल नं.: २४००००५र२०७१

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. : ९(१(२४०(२०४(९९

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

२०७५

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस
SAPTAGANDAKI MULTIPLE CAMPUS
Estd. 2045 (1988)
(Affiliated to T.U. and NEB, Nepal)
भरतपुर, चितवन नेपाल
Bharatpur, Chitwan, Nepal

प.सं./L.No.
च.न./Ref. No.

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम्. एड्. दोस्रो वर्षको आवश्यकता पुरा गर्नका लागि शोधकर्ता दिपेन्द्र राज रेग्मीले **सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणले सिकाइमा पारेको प्रभाव** विषयक शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हुनाले आवश्यक मूल्याङ्कनको निमित्त सिफारिस गर्दछु ।

....
उप. प्रा. देन प्रसाद लामिछाने
(शोध निर्देशक)
शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

मिति : **@)&%.!!.!% (17th Feb., 2019)**

Tel. : 056-520754, 522558, 523021, Fax : 056-523021, E-mail : saptagandaki@yahoo.com, smc.bharatpur@gmail.com

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य सहयोग तथा सुझाव, सल्लाह प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु उप प्राध्यापक देनप्रसाद लामिछानेज्यू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख सह प्राध्यापक कुवेरनाथ शर्माज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारी गर्ने क्रममा आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु र सुझावहरु उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित विद्यालयका शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी एवम् शिक्षाप्रेमी व्यक्तिहरुप्रति आभार व्यक्तगर्दै अमूल्य सहयोगका लागि धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने सालिक सापकोटाज्यूप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहान्छु । यो शोधपत्र यस विषयसँग सम्बन्धित सबै व्यक्तिहरुका लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने कुरामा विश्वास लिएको छु ।

दिपेन्द्र राज रेग्मी

शोधसार

प्रस्तुत शोधकार्य ***सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणले सिकाइमा पारेको प्रभाव*** *शीर्षकमा तयार गरिएको छ । शोधपत्रलाई सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणको वर्तमान अवस्था पहिचान गर्नु, सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणमा प्रभाव पार्ने तत्वहरुको विश्लेषण गर्नु, भर्चुअल कक्षा शिक्षणले सिकाइ क्रियाकलापमा पारेको प्रभावकारीता विश्लेषण गर्नु, भर्चुअल कक्षा शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरु सुझाउनु । जस्ता उद्देश्यहरुमा शोधपत्रलाई केन्द्रित गरिएको छ ।*

चितवन जिल्ला अन्तर्गत सञ्चालनमा आएका जम्मा ७ वटा विद्यालय मध्ये उद्देश्य पूर्ण नमुना छनोट विधिका आधारमा जम्मा ३ वटा विद्यालयलाई छनोट गरिएको छ । जसमा श्री पञ्चकन्या मा.वि., र.न.पा. १३, श्री मा.वि. महादेवटार पिप्ले, र मोहन मा.वि. भ.न.पा.१२ लाई अध्ययनका लागि छनोट गरिएको छ । छनोटमा परेका विद्यालयमध्येबाट वि.व्य.स. अध्यक्ष १।१ जनाका दरले ३ जना, प्र.अ. १।१ जनाका दरले ३ जना, शिक्षक ४।४ जनाका दरले १२ विद्यार्थी ५।५ जनाका दरले १५ जना, अभिावक २।२ जनाका दरले ६ जना सहित जम्मा ३९ जनालाई यस अध्ययन अनुसन्धानको जनसंख्याका रुपमा समावेश गरिएको छ । छनोटमा परेको विद्यालयमा अध्ययन स्थलमा अनुसन्धान कर्ता प्रत्यक्ष उपस्थित भएर उद्देश्य अनुसार अनुसूचीमा उल्लेखित प्रश्नावली भराई प्राप्त तथ्यहरुलाई गुणात्मक तवरबाट व्याख्या एवम् विश्लेषण गरिने छ । प्रस्तुत शोधकार्यमा तथ्यांक संकलनका प्राथमिक तथा द्धितीय स्रोतलाई आधार मानिएको छ ।

विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणको वर्तमान अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा पञ्चकन्या मा.वि.मा तुलनात्मक रुपमा प्रभावकारी रहेको तथ्य प्राप्त भएको छ । भर्चुअल कक्षा सञ्चालन भए पनि अन्य सूचना प्रविधिको प्रयोग तथा व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउनु पर्ने तथ्य अध्ययनका क्रममा प्राप्त भएको थियो । विद्यालयमा शिक्षण गरिएको भर्चुअल कक्षाले बालबालिकामा सूचना प्रविधिको प्रयोगप्रति केही मात्रामा भए पनि जानकारी भएको, आफैले गरेर सिक्नका लागि इमेल इन्टरनेट चलाउन उत्साह बढ्ने गरेको, एकै पटकमा सयौं विद्यालयका बालबालिकाहरुले ज्ञान आर्जन गर्न सक्नुका साथै

आफूहरुले पनि केन्द्रबाट प्रसारित शिक्षा लिन पाउँदा बालबालिकामा सिकाइ प्रति उत्प्रेरणा जागेको भन्ने उत्तरहरु अध्ययनका क्रममा जानकारी प्राप्त भएको छ । विद्यालयमा विद्यार्थीहरुको भावना अनुसार कक्षा शिक्षण गर्नु पर्दछ भन्ने धारणा विद्यालयका शिक्षक, व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष एवम् प्र.अ.हरुको धारणा रहेको पाइयो । सबै विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षण भएको समयमा विषय शिक्षकहरु बसेर अध्यापन गराउने गरेको भन्ने उत्तरहरु प्राप्त भएको थियो । विद्यार्थीले आफूले नजानेका विषयवस्तुका बारेमा विषय शिक्षकलाई सोध्ने गरेको र विषय शिक्षकले सो विषयका बारेमा जानकारी प्रादान गर्ने गरेको भन्ने उत्तरहरु अध्ययनबाट प्राप्त भएको छ । विद्यार्थीले सिधा रुपमा केन्द्रसँग सम्पर्क राखेर सोध्न पाउने अवस्था भने नरहेको भन्ने उत्तरहरु अध्ययनका क्रममा जानकारी प्राप्त भएको थियो । विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणका साथ साथै इमेल इन्टरनेट र इ. लाइब्रेरीको समेत व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषय सूची

परिच्छेद एक

परिचय **१-८**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ६

१.३ अध्ययनको औचित्य ७

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ७

१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु ८

१.६ अध्ययनका परिसिमाहरु ८

परिच्छेद दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका **९-१७**

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ९

२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका १४

२.३ पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता १६

परिच्छेद तीन

अध्ययन विधि **१७-२३**

३.१ अनुसन्धान ढाँचा १७

३.२ अध्ययनको जनसंख्या तथा नमुना छनोट १८

३.३ अध्ययनका साधनको निर्माण १८

३.४. तथ्याङ्कका स्रोतहरू १९

३.५. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया २०

३.६. तथ्याङ्क व्याख्या विश्लेषण प्रक्रिया २०

परिच्छेद चार

तथ्यांकको व्याख्या तथा विश्लेषण २१-४१

४.१ सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणको वर्तमान अवस्था २१

४.१.१ प्रस्तुतीकरणको अवस्था २२

४.१.२ सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग २३

४.१.३ भर्चुअल कक्षा शिक्षणप्रति शिक्षक विद्यार्थी एवम् अभिभावकहरुको धारणा २४

४.१.४ भर्चुअल कक्षा शिक्षणका शैक्षिक व्यवस्थापन २६

४.१.५ विद्यार्थी मूल्यांकन २६

५.१.६ कक्षाकार्य तथा गृहकार्य २७

४.२ सामुदायिक विद्यालयमा भर्चुअल कक्षा शिक्षणमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु २८

४.२.१ आर्थिक अवस्था २९

४.२.२ जनचेतना २९

४.२.३ प्राविधिकको दक्षता २९

४.३ भर्चुअल कक्षा शिक्षणले सिकाइ क्रियाकलापमा पारेको प्रभावकारीता ३०

४.३.१ शैक्षिक उपलब्धिमा वृद्धि ३१

४.३.२ समय सान्दर्भिक र खोजमूलक शिक्षण ३१

४.३.३ प्रयोगात्मक तथा व्यवहारिक ज्ञान आर्जन ३२

४.३.४ शिक्षक विद्यार्थीमा सुमधुर सम्बन्ध कायम ३३

४.३.५ बालबालिकाहरुमा लागि एकैप्रकारको शिक्षण सिकाइ ३४

४.३.६ विद्यार्थीमा उत्साह पैदा भएको ३५

४.३.७ विद्यार्थीमा शिक्षकप्रतिको विश्वसनीयतामा कमी ५५

४.३.८ शिक्षकहरुमा खोजअनुसन्धानको कमी ३५

४.४ भर्चुअल कक्षा शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरु ३६

४.४.१ विद्यालयको आर्थिक अवस्था सुधार गर्नु पर्ने ३७

४.४.२ स्थानीयमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु पर्ने ३७
४.४.३ छलफल तथा अन्तरक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने ३८
४.४.४ दक्ष प्राविधिकको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने ३८
४.४.५ सम्मान तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्नु पर्ने ३९
४.४.६ निरीक्षण एवम् अनुगमनको व्यवस्था ३९
४.४.७ शिक्षकलाई तालिमको व्यवस्था ४०

परिच्छेद पाँच

निष्कर्ष र सुझाव ४२-४७

५.१ निष्कर्ष ४२
५.२ सुझावहरु ४६
५.२.१ नीतिगत तह ४६
५.२.२ कार्यान्वयन तह ४६
५.२.३ अनुसन्धान तह ४७

सन्दर्भ सामग्री

अनुसूचीहरु

सन्दर्भग्रन्थ सूची

अधिकारी, विनोदकुमार (२०६४), *संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयको तुलनात्मक* अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस चितवन ।

अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०६२), *माध्यमिक शिक्षक दिग्दर्शन,* काठमाडौं : आशिष पुस्तक भण्डार ।

कोइराला, विद्यानाथ र श्रेष्ठ चन्द्र बहादुर (२०५९), *शैक्षिक व्यवस्थापन र संगठनात्मक व्यवहार,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

खनाल, पेशल (२०६०), *शैक्षिक अनुसन्धान पद्धति,* काठमाडौं : क्षितिज प्रकाशन ।

गुरुकुल सन्देश, (२०६९), काठमाडौं : शिक्षा विभाग ।

गौतम, सुर्यप्रसाद र बलराम देवकुमा (२०७०), *शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्र दिग्दर्शन,* काठमाडौं : मकालु बुक्स एण्ड स्टोर्श ।

देवकोटा, अनन्त (२०७४), *प्रभाकारी शिक्षणमा शिक्षक तालिम,* www.aanantadevkotablogpost.com.,reterived in 3nd march 2019.

थापा, एन.पि (२०६४), विद्यालय निरिक्षक परीक्षा दर्पण, बौद्धिक मञ्च ।

पराजुली, नानुमाया(२०७३), आधारभूत तहको कक्षा शिक्षणमा श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, चितवन : सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस ।

पराजुली, राधाकृष्ण (२०७४), शिक्षण सिकाइमा भर्चुअल कक्षा, www.radhakrishsnaprajuliblogpost.com.,reterived in 2nd February 2019.

पण्डित, दिननाथ (२०५४४), *माध्यमिक विद्यालय व्यवस्थापन,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

पौडेल, दुर्गा प्रसाद(२०६४), *जनसंख्या विषयमा शिक्षक व्यवस्थापन र शैक्षिक उपलब्धि बिचको सम्बन्ध,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर ।

मिश्र, सुर्य, (२०७३), *विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापन किन र के का लागि,* www.setopati.com.np., reterived in 2nd February 2019.

ढुंगाना, हरिराज, (२०७३), शैक्षिक व्यवस्थापनका उपायहरु, www.hamropost.com.np. retrieved in Second January 2019.

लोहनी, आनन्द, (२००१), *शैक्षिक सुधारका लागि छात्रवृत्ति, अर्नाचल : अभिनव बुक्स पब्लिकेशन ।*

शर्मा, जयकृष्ण (२०६२), *सामुदायिक एवम् संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरुको सहभागिता एक तुलनात्मक अध्ययन,* अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर ।

शर्मा, कुवेरनाथ (२०६१), *शिक्षणशास्त्र,* काठमाडौँ : रत्नपुस्तक भण्डार ।

शर्मा एण्ड शर्मा (२०६३), *शिक्षाका आधारहरु,* काठमाडौ : पिनाकल पब्लिकेशन ।